

Трајко СТАМАТОСКИ
Скопје, Македонија

МИГРАЦИОНИТЕ ДВИЖЕЊА НА МАКЕДОНЦИТЕ ОДРАЗЕНИ ВО НИВНИТЕ ПРЕЗИМИЊА

Природно е за миграциите на населението на наша почва да се говори врз основа на разни извори. Тоа се прави, претежно, врз основа на разни државни акти и документи – пописи на населението и статистички прегледи, врз основа на сознанијата за многубројни историски настани, потоа врз основа на дипломатски извештаи, сведоштва на убавата литература, пишувања на печатот, археолошки наоди и сл. Ние денеска ќе користиме еден друг извор: податоци од онимијата, попрецизно од антропонимијата.

Кога се зборува за значењето на ономастиката обично се истакнува дека ономастичките истражувања придонесуваат за разбирањето на низа појави од историјата на јазикот, но и дека се неодминливи за објаснувањето на многу историски настани¹. Непобитно е исто така дека овие проучувања имаат значење и за многу други науки – за етнографијата, социологијата, психологијата и др. Овие тврдења се поткрепени со низа ономастички трудови и кај нас.

Во еден свој труд за принципите на работата врз некои ономастички речници во нашиот центар и значењето што го имаат тие не само во науката за јазикот,² ние истакнавме дека *Речникот на презимињата кај Македонците*,³ ќе понуди несоборливи докази за согледување на

¹ Трајко Стаматоски, Развојот на македонската ономастика. Во: *Македонска ономастика*, Скопје 1991, с. 9.

² Трајко Стаматоски, Искуства од работата врз еден ономастички речник. *XVIII Научна дискусија* (Охрид, 12–14 август 1991). Скопје, с. 114.

³ *Речник на презимињата кај Македонците*. Том I а – љ. ИМЈ “Крсте Мисирков”. Обработувачи: Марија Коробар-Белчева, Маринко Митков, Трајко Стаматоски. Редакција: Трајко Стаматоски. Скопје 1994, 768 стр.

миграциите на населението, наше и туѓо. Сега е моментот ова тврдење да се поткрепи и со соодветни факти.

За Балканот обично се вели дека е раскрсница на народите. Ако е тоа точно, тогаш ќе е точно и тоа дека пак Македонија е раскрсница на раскрсниците. Низ неа во минатото, како што е добро познато, поминале задржувајќи се пократко или подолго време низа народи и племиња. И нормално е тие да оставиле свои траги и во нашата онимија. Само неколку примери од ојконимијата. Името на градот *Куманово* се сврзува со името на тјуркското племе Кумани што во првите векови на последниот милениум навлегло и во нашиве краишта. Присуството на Сарацените (со ова име во средниот век во Европа се наречувани сите Арапи) е одразено во името на тетовското село *Сараќино*, итн.

Миграциите се обична појава во простори зафатени од бун, востанија и војни, каков што бил несомнено Македонија. Се разбира, покрај миграционите движења предизвикани од воените дејства или т.н. политички миграции, има и движења на населението на релацијата село – град или т.н. внатрешни миграции. И додека политичките миграции (тука спаѓаат колонизациите и преселувањата дури и со меѓународни договори) имаат за цел промена на составот на населението, во крајна консеквенца – обид за создавање на еднонационални држави, внатрешните миграции се резултат на стремежот кон подобар живот. Поголемите градови, особено стопански посилните, секогаш биле привлечни за селското население од попасивните краишта. Тоа има, се разбира, одраз врз наглиот пораст на населението во градовите.

Сиве овие движења – бегане пред терор, потрага по подобри услови за живот итн. се многу добро одразени во презимињата кај Македонците. На тој начин презимињата остануваат како жив споменик значаен за општата историја на нашиот народ.

Презимето како цврста, наследна категорија се зацврстува на поширока наша јазична територија со пробивот на европските обичаи и институции. Меѓутоа, во народното општење само голото име често не било доволен знак за распознавање, па се прибегнувало кон негово дополнување со уште некоја определба. Многу често тоа било занимањето, некоја карактерна особина, местото од каде што е доселено семејството итн. Оваа додатна определба со текот на времето станувала прекар а потоа како таков влегувала и во презимето. Воопшто, во основата на македонските презимиња се наоѓа лично име или прекар. Во случајов, нас нè интересираат само презимињата што имаат во својата основа некое месно име (најчесто, тоа е име на населено место – ојконим, а

поретко – име на поголема област – макротопоним или на помал локалитет – микротопоним).

Овие презимиња, кои во науката се наречуваат и етнички, се препознаваат по суфиксот со кој е образуван самиот етник: нашите *-(ан)ец* (*Тројачанец* < с. Тројаци, Прилепско) и поретко *-анин* (*Брезјанин* < с. Брезно, Тетовско), турскиот *-ли* (*Варналиев* < Варна, гр. во Бугарија), романските *-ак* (*Поленак* < с. Полена, Корчанско), *-ану* (*Шкодреану* < Шкодра/Скадар, град во Албанија) итн. Застапеноста на овие суфикси е различна во одделни краишта: словенскиот суфикс *-(ан)ец* е пофреквентен во централните краишта, а пак турскиот *-ли* – во југоисточните. Се разбира, при овој повод ние не се задржуваме на извесни лингвистички појави што се забележуваат при образувањето на овој вид презимиња.

Пред да поминеме на поподробна егземплификација да кажеме дека презимињата што ги разгледуваме се регистрирани со пописот на населението во нашава Република од 1961 година и дека нивните носители во него се декларирани како Македонци. Според тоа, станува збор за сосема објективни податоци а не земени по лично наоѓање. При тоа треба да се има предвид дека се тоа сè уште активни презимиња, та дека ја одразуваат синхрониската состојба.

Воените настани од Балканските и Првата светска војна, што ги погодија особено нашите југоисточни краишта, придонесоа дел од македонското население да избега пред теророт и добар негов дел да се слее во Струмичко и Гевгелиско. Отаде не е случајно што меѓу населението од овие краишта, а и пошироко, егзистираат презимињата: *Бојмаџалиев* (сп. с. Бојмица/Aksiropolis, Гуменциско), *Баравџалиев* (с. Баровица/Kastaneri, Гуменциско), *Бојмалиев* (област Бојмија, јужно од Гевгелија), *Германлиев* (с. Герман, Леринско и Валовишко), *Грбашилев* (с. Грбаше, Кукушко), *Димонџалиев* (с. Диминци/Кукушко / Agios Haralampos), *Драгомерлиев* (с. Драгомер, Кукушко / Vafiohorion), *Драмајлиев* и *Драмски* (: Драма), *Јанешлиев* (: с. Јанеш/ево, Солунско-Кукушко / Metalikon), *Кладорабски* (с. Кладороби, Леринско / Kladorahi), *Ловчалиев* (: Ловча, Кукушко / Akrinon), *Мачуковалиев* (с. Мачуково, Гевгелиско / Evzoni), *Олевиџалиев* (с. Ореовица, Кукушко – со повеќе фонетски промени / Pevkodasos) и др.

Воопшто, речиси нема населено место од овие краишта, особено од Кукушко, чие име не е засведочено во презимињата на Македонците. Некако природно македонското население од кукушките села се засолнило во Струмичко, а пак тоа од еницевардарските села – во Гевгелиско. Тоа е и природната гравитација. Карактеристично и природно е исто така што поголеми групи население нашле засолниште во исто село: од

с. Горно и Долно Горбасово – во Богданци, а од с. Грбаше – во Пирава. Ист е случајот и со избеганото население од Дојран по неговото разурнување: дури осум семејства со неколку десетини членови прифатени во Гевгелија го добиле од новите сограѓани или пак си го зеле од сентиментални причини презимето *Дојранлиев*.

Се забележува дека сите споменати села имаат покрај македонското и грчко име. Денеска во официјална комуникација во Грција се во употреба исклучиво грчките имиња. Ваквата состојба е резултат од донесениот закон за задолжително менување на имињата на населените места во егејскиот дел на Македонија (Службен лист / *Efimeris tis kiverniseos* бр. 332 од 21 ноември 1926). Треба да се знае уште дека претходно со меѓудржавни договори – меѓу Грција и Бугарија (Нејскиот од 1919) и меѓу Грција и Турција (Лозанскиот од 1923) е извршена размена на населението, сè со цел да се збришат трагите од егзистирањето на Македонците со векови во овие простори.⁴

Силни преселнички движења и од Албанија ја заплискувале Македонија. Тие се одразени во многу презимиња на Македонци. На пример: според имињата на села – *Арбелски* (: с. Арбеле), *Макеларски* (: с. Макелари), *Обочки* (: с. Обоки), *Себишки* (: с. Себиште) – сите во државниот граничен појас меѓу Македонија и Албанија; потоа *Горичанец* (с. Горица) и охридските презимиња *Горичан(ов)*, па *Поленак* (с. Полена) – и двете – села кај Корча итн.

Одразени се во презимињата и имињата на повеќе градови од Албанија: *Дурацо(в)ски* – со единични семејства во Ресен и Битола, но со огниште во Струга – седум семејства со 31 член (: Драч, алб. *Durës* – најголемо албанско пристаниште); во презимето е фиксиран италијанскиот лик на името – *Дурацо*, кој е во редовна употреба и кај нас во минатото; меѓу другото, тој се среќава во некои текстови на Мисирков (во врска со научната експедиција на Лавров во 1900/1901); *Елбасанов* (: Елбасан, алб. *Elbasan* – град јужно од Тирана и западно од Струга; во минатото познат и по производството на масло); *Каваев/ски* (: Каваја, алб. *Kavajë* – град јужно од Драч) – познати се и ликовите *Кавaja/a*, *Каваески*; огништето и на ова презиме е во Струга, а негови носители се регистрирани и во Битола и Скопје; *Шкодреану* (: Скадар, алб. *Shkodër* – град во близина на црногорско-албанската граница).

Во некои презимиња на Македонци се препознаваат и имиња на некои области во Албанија: *Деолски* – три семејства со 17 членови во

⁴ Христо Андоновски, Своевиден геноцид: промената на топонимите. *Македонско време*, ноември 1996, год. 3, бр. 26, с. 34–35.

Дебар (: Девол, алб. Devoll – долина по истоимената река меѓу Берат и Елбасан); *Љума, Љумов/ски*⁵ (: Љума, алб. Lume – област од другата страна на Шар Планина, западно од Тетово); *Матлие(в)ски, Матлиоски* (: Мат, алб. Мат – област по реката Мат, североисточно од Тирана) – често презиме во Струга и во целиот охридско-преспански базен.

Се разбира, сите овие презимиња не треба да се подведуваат под ист именител. Има тука населени места во кои живеело во минатото и покомпактно македонско население, но и градови што се поврзуваат со друг настан (подолг престој на печалба, трговија и др.). Контактите на населението во блиските места биле сосема нормални.

Земањето на името на некоја поголема област за основа на своето презиме е забележано и во следниве наши примери: *Малешевски* (: Малеш/ево), *Мариовски* (: Мариово), *Тиквешански* (: Тиквеш) и др.

Не е воопшто изненадување присуството кај Македонците на презимињата *Бургазов* (: Бургас, град на Црно Море во Бугарија) и *Варналиев* (: Варна, исто така град на Црно Море во Бугарија) – двете нотирани во Велес, *Измирлиев* (Измир/Смирна, град на брегот на Егејско Море во Турција) – нотирани во Скопје, *Стамболиев/ски* со варијантите *Стамболиски, Стамболски, Стамболицев/ски, Стамболџиоски/Стамболиоски, Стамбулиев, Стамбулиски*, па дури и со ликови со *н-Стамболиев/ски*, што само зборува за развиените врски на нашиот народ со овој град (: Истанбул / Цариград, најголем град во Турција) – познати на поширока македонска територија. Се знае добро дека главните миграции од Македонија во Бугарија запираше во Софија, Варна, Бургас и Пловдив. Познато е исто така дека мнозина Македонци својата егзистенција ја наоѓале во големите турски градови Цариград и Измир (овдека, особено мајстори градители). Со некој понеобичен настан се толкува и охридското презиме *Згаловски* (: с. Згал'ово, Плевенско), а приближување до блискиот центар одразува презимето *Качаниклиев/ски* (: гр. Качаник) во Скопје и Скопско.

Мотивот за појавата на некои презимиња ограничени по фреквенција е тешко одгатлив. Најчесто се тоа презимиња чиито носители се дојдени тука по служба, по склучена семејна врска и сл. Сп. ги презимињата: *Вујанац* (: Вујаново кај Лесковац), *Главинац* (: Главина, Д., Г. и Ср. кај Макарска), *Драголовчанин* (: Драголевац кај Пеќ), *Драмиканин* (:

⁵ На етимологијата на ова презиме сме се задржале поподробно во нашиот прилог Некои понеобични презимиња на Македонци. Во: *Предавања на XXIV меѓународен семинар за македонски јазик, литература и култура*. Охрид, 2–21 август 1991. Скопје 1992, с. 86.

Драмиќе кај Нови Пазар), *Дунјачевац* (: Дуново кај Гнилање), *Каличанин* (: Каличане кај Пеќ), *Љутовац* (: Љутова кај Пеќ) и др. Не се никакво изненадување и миграциите од Санџак и Косово кон Македонија. Дobar дел од ова население ја избра Македонија како транзитен пункт кон дефинитивното одредиште, но привлечен од овозможените услови се задржа тука.

Интересно е што со миграциите не баш ретко постепено се губи националниот идентитет. Забележани се случаи кога колонизирани семејства (со мешани бракови и од свои посебни причини) се претопуваат во масата на домородното население. Сп. го презимето *Љумов(ски)* како варијанта на црногорското презиме *Љумовиќ*, забележано кај нас во некои колонизирани села во југоисточна Македонија. Типична појава пак, а не изолиран пример, е губењето на националниот идентитет на влашкото население кај нас. За појавите во обратно насока – за губењето на националниот идентитет на Македонците во Бугарија и Србија, примери не се потребни.

Многу е голем бројот на презимињата што укажуваат на миграциите село–град. Природно, градовите го привлекувале секогаш селското население, особено тоа од попасивните места. Овие миграции се одразени особено добро во презимињата на населението во Струмичко и Прилепско. Именувањето по местото од каде што се доаѓа е првата додатна информација за едно семејство или дури личност. Оваа додатна определба на личното име се добива не само од староседелското население. Неа ја користи и дојденото, за да се укаже со тоа на родното место и да се остане поврзан со него. Има тука и сентиментален однос.

Во Струмичко се регистрирани, меѓу другите, и следните презимиња: *Балдовалиев* (: с. Градско / Старо Балдовци), *Буралиев* (: с. Боријево), *Гавранлиев/Гарванлиев* (: с. Гарван, Радовишко), *Градошорлиев* (: с. Градошорци), *Дрвошанов* (: с. Дрвош), *Ѓаваталиев* (: с. Ѓавато, Гевгелиско), *Иновалиев* (: с. Инево, Радовишко), *Кованџалиев* (: с. Кованџи, Гевгелиско), *Кончалиев* (: с. Конче, Радовишко) и др. Како што се гледа, кон Струмичко е упатено и население од Радовишко, Валандовско, Гевгелиско. Во Струмица е нотирано и презимето *Валандовалиев* (: гр. Валандово).

Еве и дел презимиња од овој вид регистрирани во Прилепско: *Алинчанец* (: с. Алинџи), *Беличанец* (: с. Белица, Кичевско и Бродско), *Белоцрквенец* (: с. Бела Црква), *Бучинец* (: с. Бучин, Крушевско), *Дреновчанец* (: с. Дреновци), *Дупјачанец* (: с. Дупјачани), *Забрчанец* (: с. Забрчани), *Иванчанец* (: с. Иванчишта, Кичевско), *Коњарец* (: с. Коњари, Големо

и Мало), *Локвенец* (: с. Локвени) и др. И во Прилепско се забележува слевање на население од соседните области – Кичевско и Крушевско.

Очегледна е разликата во начинот на образувањето на овој вид презимиња во овие наши региони. Додека во Струмичко при тоа се користи турскиот суфикс *-ли*, во Прилепско е во употреба нашиот суфикс *-(ан)ец*. Прибегнувањето кон турскиот суфикс *-li* во Струмичко се објаснува со присуството на покомпактно турско население во поширокиот регион и во релативно поново време.

Свои особености во начинот на образувањето на вопросниве презимиња имаат и областите северно од Струмица. Во Штипско, на пример, егзистираат напоредно формите *Балванлиев/Балвански* (: с. Г. и Д. Балван), *Бреслиев/Бреслиски* (: с. Брест), *Кошевалиев(ски) / Кошевалиски* (: с. Кошево) итн. Сп. уште и: *Едеклерски* (: с. Едеклерци, Светиниколско), *Љуботенски* (: с. Љуботен) и др. Станува збор, значи, за образување како од етникот, така и од ктетикот на месното име. Во Кумановско, пак, единствено егзистираат образувањата од ктетикот. Сп. *Бајловски* (: с. Бајловце), *Гугански* (: с. Гуганце, Светиниколско), *Драгомански* (: с. Драгоман), *Думановски* (: с. Думановце), *Карловски* (: с. Карловце), *Кукински* (: с. Кокино), *Липковски* (: с. Липково). Не укажуваат ли овие појави и на начинот на образувањето на македонското презиме воопшто, то ест на користењето на презименските суфикси?

Помал дел презимиња укажуваат и на миграциите село–село. Сп. ги само примерите од Скопско: *Белимбеговски* (: с. Белимбегово) – во Драчево, *Брњарчевски* (: с. Брњарци) во Волково, *Горњански* (: с. Горњане) во Мралино, *Градовчански* (: с. Градовци) во Лисиче, *Зелениковски* (: с. Зелениково) во Петровец (дури четири семејства со 33 члена) итн. И еден пример од Прилепско: презимето *Дебрешлиоски* (: с. Дебреште) го носат седум семејства со 42 члена доселени во селото Чепигово. Преселување во блиско село е засведочено во презимето *Галичевски* (: с. Галиче во Пиринска Македонија), запишано во с. Смојмирово, Беровско.

Мошне се драгоцен примерите што сведочат за поодамна напуштените села: *Асанлиски* (: с. Асанлија, Радовишко) – презимето е регистрирано во Нов Дојран, *Бајалцилиев* (: с. Бајалци, Гевгелиско) – нотирано во повеќе села на Гевгелиско, *Берманлиев* (: м.и. Берман) – забележано во Неготинско, *Калковалиев* (: с. Калково, Валандовско) и др. Последново презиме е официјален именски знак на шест семејства со 24 члена, населени во Валандово.

Колонизацијата на несловенско население во Македонија во времето на Големата источна криза (1875–1881) е засведочена во презимињата:

Јуруков/ски (: тур. *yörük* ‘номад, скитник’), *Маџар/ов/ски*, *Маџароски*, *Маџир/ов/ски* и *Маџир/ев/ски* (: тур. *muhasir* ‘преселник, емигрант’), *Татарчев* (: Татар/ин ‘припадник на еден азиски народ’; тур. *tatar* ‘гласник, курир’), *Черкезов* (: Черкез/ин ‘припадник на народ од Кавказ’) и др. Сиве овие презимиња имаат голема фреквенција и ареали: *Јуруков/ски* се среќава од Скопско преку Велешко, Струмичко и Гевгелиско до Галичник; *Маџирев/Маџиров* – во Струмичко (во градот и селата Вељуса и Богданци), а пак другите форми на ова презиме – речиси на целата македонска територија; *Татаров*, *Татарчев(ски)* – ограничено главно на Ресенско и Скопска Црна Гора, *Татарски* – на Берово; едно турско семејство во с. Лажани, Прилепско го носи презимето *Татарски*⁶; *Черкезов* во повеќе места во Штипско преку Радовишко до Струмичко. Овие податоци убедливо зборуваат за регионите во кои е населувано ова несловенско население и со нив се поткрепуваат заклучоците до кои е дојдено во нашата наука⁷.

Свесни сме дека овие, како и другите движења на населението ѝ се добро познати на историската и етнографската наука. Наша цел беше да укажеме само дека овие движења се одразени и во македонската антропонимија, дека податоците што ги фиксирала таа се поклопуваат со оние што ги има науката воопшто. Антропонимијата и во овој случај се покажа како сериозен извор и неизбришливо сведоштво.

И само овој краток поглед на презимињата кај Македонците што укажуваат на миграционите движења на населението покажа убедливо дека онимијата крие големи историски драгоцености, ништо помалу важни од вредните споменици на материјалната култура (археологијата, архитектурата и сл.). Затоа еден познат руски ономастичар (Миахил Горбаневскиј – автор на книгата *В мире имен и названий*, која во 1987 доживеа второ, преработено и дополнето издание) и ја нарече ономастиката духовито – археологија без лопата!

⁶ Во бугарскиот јазик татар(ин) означувал во минатото уште и ‘превезувач на пошта, поштар’ (Ст. Илчев, *Речник на личните и фамилни имена у българите*, Софија 1969, с. 478). Кај Хрватите пак бугар(ин) означува ‘цвеќар, градинар’.

⁷ Доселеничките бранови на ова несловенско население во Македонија, како и бегаето на македонското население во односно време во соседните земји со причините и последиците од тоа, мошне убаво се разгледани, врз основа на богати извори и литература, во трудот на м-р Марија Пандевска, *Присилни миграции во Македонија во годините на Големата источна криза 1875–1881*, Скопје 1993.

Migracijska kretanja Makedonaca odražena u njihovim prezimenima

Sažetak

U radu se nastojalo pokazati kako su se mnogobrojna migracijska kretanja makedonskog pučanstva iz susjednih prostora odrazila na makedonski prezimenski fond. Odras tih raseoba pokazuje i kretanje inojezičnog pučanstva.

Karakteristično je da su imena velikog broja sela iz egejskoga dijela Makedonije, čije je pučanstvo protjerivano iz svojih mjesta tijekom dvadesetoga stoljeća, osobito poslije poznatih buna, ustanaka i ratova, čak i međudržavnim ugovorima (Nejski 1919 i Lozanski 1923), sačuvana u prezimenima prebjeglih obitelji u vardarskom dijelu Makedonije. To je važno istaknuti, jer je zakonskim aktom iz 1926. izvršena promjena makedonske toponimije u toj zemlji i zabranjena njezina uporaba.

Naravno je i logično što je pribježište oko Strumice i susjednih gradova našao velik dio stanovništva iz Kukuškog i Jenidževardarskog kraja. To je pučanstvo najviše bilo pogođeno Balkanskim i Prvim svjetskim ratom. Usp. prezimena: *Bojmacaliev, Baravcaliev, Bojmaliev, Janašliev, Mačukovaliev* i dr.

Istaknuta su i preseljavanja iz Albanije. Usp. prezimena: *Arbelski, Makelarski, Obočki, Sebiški*, pa *Goričanec, Polenak* i dr.

Osim svjedočanstva koje su ostavile političke migracije, razmatrana su i prezimena koja su proizvele tzv. unutrašnje migracije, naročito one na relaciji selo – grad.

Repertoar etničkih sufiksa u takvim prezimenima prilično je bogat: osim slavenskih *-(an)ec, -(an)in*, turskog *-li*, susreću se i romanski *-ak, -anu* i dr.

Cilj rada je pokazati kako su antroponimijski podatci relativno slabije korišteni u usporedbi s toponimijskim za objašnjavanje nekih jezičnih, povijesnih, socioloških i drugih pojava.